

УДК 37.017.4

С.С. Вітвицька,
кандидат педагогічних наук, доцент;
О.С. Березюк,
кандидат педагогічних наук, доцент;
З.А. Осадча,
старший викладач
(Житомирський педуніверситет)

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ І. ОГІЄНКА

Здійснено аналіз педагогічної спадщини І.І. Огієнка. Представлені основні шляхи і засоби національного виховання.

На сучасному етапі національного духовного відродження України створюються сприятливі умови для повернення нашому суспільству істинних наукових і культурних цінностей, серед яких особливе місце посідають педагогічні праці І.І. Огієнка.

В умовах розбудови незалежної держави на перший план виходить проблема відродження національної системи освіти як передумови виховання нового покоління українців.

Її реалізація вимагає кардинального реформування системи національного виховання, метою якого "Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті" визначила: виховання громадянина і патріота України, прищеплення любові до української мови та культури, поваги до народних традицій, формування національної свідомості та гідності [1: 3].

Головна мета української системи освіти – створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формувати покоління, здатне навчатися впродовж всього життя, створювати і розвивати цінності громадянського суспільства [1:2].

Впровадження національної системи виховання у сучасну школу може бути реалізовано засобами виховання, які визначені в творах фундатора національної культури й науки І. Огієнка.

І. Огієнко розглядав питання виховного впливу на підростаюче покоління як єдиний комплекс цілеспрямованої дії родини, школи, позашкільних установ і церкви. Успіх виховного процесу, за висновками Огієнка, залежить від того, наскільки самі вихователі, батьки, учителі глибоко усвідомлюють "національну істоту свою", збагнули суть народних методів виховання, закарбували в пам'яті попередній досвід своїх предків, збагатилися найновішими дослідженнями. Іван Огієнко дає настанови, як треба виховувати дітей у національному дусі, орієнтує саме на ті особливості, про які молодь повинна пам'ятати, щоб досягнути висот етики, моралі і національної свідомості. І.Огієнко впевнено доводить, що без національної свідомості не має високого рівня вихованості людини. Вчений вбачав у прищепленні любові до свого народу, народної творчості, рідної мови і церкви основний зміст виховного процесу.

Провідну роль у формуванні особистості він надає родині. Виховання в родині є джерелом національного духу, високої свідомості, моралі.

У справі виховання дітей учителі та батьки повинні виступати як партнери, постійно доповнюючи і підтримуючи один одного. Кваліфіковані педагоги мають допомогти сім'ям долати труднощі у вихованні, пропагувати ідеї народної педагогіки, сприяти їх реалізації.

Найважливішим фактором виховання підростаючого покоління Огієнко вважав виховання рідною мовою, яку сприймав як джерело національного духу, культури "...і коли ми мусимо любити свій народ, то тим самим мусимо любити і берегти й свою рідну мову, бо без мови народ не може існувати" [2 :115].

Вчений підкреслював, що український народ повинен дбати про рідномовні школи. Рідна школа, в його розумінні: "...то найсильніше джерело вивчення і консервації своєї рідної мови взагалі, а літературної зокрема" [3:35]. Професор І.І.Огієнко вказує на необхідність впровадження мови свого народу у школу такими шляхами: через спілкування, вивчення предметів рідною мовою; підручники, написані українською літературною мовою, "Гуртки плекання рідної мови", бібліотечні фонди, шкільне діловодство.

Вчений вважав, що у школі для кожної дитини має бути створений психологічний комфорт, вона має розуміти своє поступове просування вперед, відчувати радість розумової праці, задоволення від успіхів, нехай навіть незначних, у пізнанні навколишнього світу. Всіма засобами шкільних предметів він прагнув формувати в учнів силу волі і духу, мужності, стійкість у подоланні життєвих труднощів, здатність боротися зі злом, неправдою, вміння ставити загальнонаціональні інтереси на перше місце. Вивчення кожної навчальної дисципліни І.І.Огієнко розглядає не як самодостатню мету, а як засіб розвитку дитини, формування в неї високих громадянських якостей, активної життєвої позиції.

Спілкування з дітьми рідною мовою веде до підвищення свідомості, формує гідність, високі моральні якості. "Рідна мова – то найголовніший наріжний камінь існування народу як окремої нації: без окремої мови немає самостійного народу, бо рідна мова – то основа нашої історії, як душа цього народу" [4 :114].

У роботі "Наука про рідномовні обов'язки" І.Огієнко виділяє найголовніші мовні заповіді свідомого громадянина України, які є актуальними і сьогодні: "Мова – то серце народу: гине мова – гине й народ." "Хто цурається рідної мови, той у саме серце ранив свій народ." "Народ, що не створив собі соборної літературної мови, не може зватися свідомою нацією." "Для одного народу мусить бути тільки одна літературна мова й вимова, тільки один правопис." "Стан літературної мови – то ступінь культурного розвитку народу." "Як про духовну

зрілість окремої особи, так і про зрілість цілого народу найперше з культури його літературної мови". "Кожен свідомий громадянин мусить практично знати й використовувати різномовні обов'язки свого народу".

У його проповідях завжди відчувалась любов до людей. Він намагався прищепити це почуття кожному присутньому на проповіді, а особливо дітям, "Хто любить свій народ, той йому щиро служить" [2: 126].

У службі народів І. Огієнко вбачав мету людського життя. Подаючи високий особистий взірець, він радив ставити інтереси України на перше місце. Проповіді І. Огієнка сповнені настановами щодо ставлення до своєї землі. " Рідна земля – це одне з найкращого і наймилішого, що тільки має кожна людина і кожен народ [2:126]. Митрополит Іларіон заповідає кожній людині шанувати і берегти рідну землю протягом усього життя.

Одна з проповідей владики має назву "Горе зрадникам свого рідного". Рідним він вважав мову, звичаї, пісні, традиції і т.п. У його розумінні недопустимо було зрадити це навіть за будь-яких обставин. "Зрадники свого рідного завжди нещасливі, бо не мають спокійної совісті" [2:128]. Проповіді Митрополита Іларіона відрізняються простотою викладу думок і глибиною змісту. Вони будять думку і мислення, формують у молоді любов до України, її багатств, спонукають творити добрі справи. Заповідями звучали його настанови: " Не роби брату своєму, чого не хочеш собі"; " Бог – це совість у людини"; " Совість – сторож поступків людини"; " Не спокушайте сумління наших"; " Зрозуміти - то простити". І. Огієнко давав доступне тлумачення понять " добро" і "зло", " сумління" і " совість". Найбільш важливим І. Огієнко вважає усвідомлення людьми понять добра і зла. Він стверджував, що світ щасливий тоді, коли багато добра, і нещасний при перевазі зла.

Відділити добро від зла може тільки сумління, тому що воно, за переконанням професора, є центром внутрішнього морального світу людини.

Суттєвого виховного значення набули твердження І. Огієнка про важливість прояву милосердя до оточуючих. Якщо з дитячих років навчати людину допомагати слабким, скривдженим, підтримувати друзів у хороших починаннях, то виросте гідний всього найкращого громадянин. Батькам потрібно навчати цього своїм прикладом, тобто робити хороші справи на очах дітей. У проповідях Митрополита Іларіона постійно підкреслював важливість формування у людей найкращих якостей, наводив приклади з життя суспільства та родини і цим самим шліфував погляди молоді на власну мораль, ставлення до навколишнього світу і самих себе.

У центрі виховної системи Огієнка лежить виховання засобами історії, тобто реальними подіями, фактами про виникнення, становлення і розвиток свого народу, нації. Аналіз таких явищ, як козацтво, релігійні багатства, стан і рівень освіти, науки відповідних періодів поглиблюють духовність, сприяють розвитку самосвідомості учнів. Знання з історії рідного краю містять високий виховний потенціал і формують національний світогляд, свідомість, самосвідомість і духовність. "Шануймо ж свою, хоч і тяжку, історію, любимо її, бо в ній все наше правдиве життя" – писав професор в одному з історичних нарисів [4: 113]

Учений стверджував: кожен мусить з дитинства, шляхом виховання, знати про те, що історія "воскресає український народ" і "ним ми маємо найбільше гордитися" [4 : 108].

І. Огієнко глибоко переконаний, що гуманітарні предмети, мистецтво, культура є носіями національних ідей і мають великий виховний вплив на молодь. Одним з могутніх чинників духовного гарту є засвоєння класичних творів української літератури (Т.Шевченко, П.Куліш, М.Вовчок, П.Мирний, І.Нечуй-Левицький, О.Кобилянська).

Іван Огієнко надавав великого значення вихованню дітей національними звичаями та обрядами, "Наші рідні звичаї, з яких ми виростили і виховувались довгими віками, мають велике значення, бо це ж вони – основа нашої культури, це та підвалина, на якій стоїть наш народ як окрема нація" [4:23].

Професор наголошував на великому виховному змісті народного календаря – системи дат, свят, традицій і т.п., які визнані і постійно відзначаються народом. Свята, фольклорно-календарні традиції, звичаї українців вказують на їх високий культурний рівень, ступінь талановитості, глибокий гуманістичний потенціал. Все це – складова частина національного виховання. У процесі підготовки до свят та під час їх проведення у дітей пробуджуються, поглиблюються, закріплюються найкращі якості: творче ставлення до дійсності, кмітливість, працьовитість, ініціативність, діловитість, підприємливість, а головне – любов до рідного краю, людей, усього живого на землі.

Виховання засобами народного мистецтва – "глибоко змістовне", "пристойне" виховання [5:122-124]. Українці мають багату спадщину національного мистецтва. Народні таланти стимулювалися в різних видах і жанрах мистецтва: танцювальному, музичному, пісенному, декоративно-вжитковому тощо. Народна творчість виявляє у дітей потяг до прекрасного, пробуджує бажання розвивати різні форми мистецтва.

Особливого значення Огієнко надавав вихованню піснею. "Пісня – це душа народу, пісня – щира розмова з своїм серцем, і тому-то рідна пісня така мила...". В українських піснях педагог вбачав "...ознаку народного духу" [4 : 123].

Огієнко пропонував застосовувати в навчально-виховному процесі українські колядки, "що своєю величчю не мають собі рівних у світі" [4 : 123]. Вони мають благодійний вплив на підростаюче покоління, в "устах наших дітей бринять небесними піснями" [4 :123]. Колядки як засіб виховного впливу застосовуються при вивченні багатьох тем предметів мовно-історичного циклу. "І не одна сльоза рясна й гаряча матері та пекуча батька – висохне на побожних обличчях при співах цих величних колядок [4:124]. Виховання народним мистецтвом цінне тим, що формує в учнів національний дух – вищий вияв духовності народу. До цінних джерел національного виховання вчений відносив фольклор. Виховання фольклором впливає на світосприймання, правильне розуміння учнями багатьох природних явищ і зародженню потреби змінювати життя на краще. "Рідні пісні, особливо обрядові, поговорки, приказки, оповіді, голосіння, казки, заговори, заклинання, колядки, щедрівки і інше часто дають цінний стародавній матеріал" [4:123]. Фольклорне виховання не даремно називають серцевим

ною національної системи виховання, тому що в різних фольклорних жанрах відбита суть мистецького, історичного, духовного шляху народу. Воно сприяє формуванню глибоких духовних почуттів, романтичного настрою, є складовою і невід'ємною частиною національного виховання. Оскільки головним осередком впливу є родина, І.Огієнко особливо наголошував на виховному значенні рідного побуту. "Національна прикраса свого дому має велике і основне значення в вихованні всієї родини, а особливо дітей, молоді взагалі" [4 : 127]. Особлива увага надавалася матері, Огієнко вважав, що саме вона повинна пояснити дітям глибокий смисл і значення оформлення житла в національному дусі. Писанки, інші види народного мистецтва: ткацтво, вишивання, гаптування, різьблення, точіння, карбування, гравіювання, лиття, килимарство, плетіння тощо – засвідчують давні традиції творчого потенціалу українців.

Іван Огієнко надавав великого значення вихованню поза школою, а саме таким формам, як: курси для дітей різного віку; цілеспрямована діяльність таких товариств, як "Просвіта"; всебічна підтримка "Гуртків плекання рідної мови". Під впливом педагогів учні проходять певний шлях формування світогляду через мережу гуртків, факультативів, секцій тощо. Важливо, щоб кожна школу очолював спеціаліст, який дорожить надбанням національної педагогіки, народної виховної мудрості.

І.Огієнко висловлював свою віру в майбутнє мови: "Власне вони стануть нашими наслідниками, вони переберуть усю нашу національну справу у свої руки і незалежно поведуть її далі. І нація буде невмируша" [6 : 48].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Національна доктрина розвитку освіти України у 21 столітті. –К.: Шкільний світ, 2001 – С.11-12
2. Митрополит Іларіон. Мої проповіді. –Вінніпег,1973. – 156 с.
3. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. – Жовква,1936. – 72 с.
4. Митрополит Іларіон. Книга нашого буття на чужині. (Бережімо все своє рідне: Ідеологічно-історичні нариси). – Вінніпег,1956. – 164 с.
5. Огієнко І.Українська культура. Коротке історія культурного життя українського народу. – К.,1918. – 273 с.
6. Митрополит Іларіон. Навчаємо дітей українською мовою! – Вінніпег, 1961. – 64 с.
7. Маркушевич А.А. Невтомний працівник українського Ренесансу Іван Огієнко. Педагогічний аспект. – К.: Четверта Хвиля, 1996. – 127 с.

Матеріал надійшов до редакції 26.11.2001 р.

Витвицкая С.С., Березюк Е.С., Осадчая З.А. Проблемы национального воспитания в педагогическом наследии И.Огиенко.

Проведен анализ педагогического наследия И.Огиенко. представлены пути и средства национального воспитания.

Vitvytska S.S., Beresyuk O.S., Osadcha Z.A. The problem of national education in pedagogical heritage of I. Ogiyenko.

The article contains the analysis of pedagogical heritage of I. Ogiyenko, considers the ways and means of national education.